

Dyreetik i økologisk husdyrhold

Af Peter Sandøe og Stine B. Christiansen, Center for Bioetik og Risikovurdering, Københavns Universitet, Det Biovidenskabelige Fakultet, Rolighedsvej 25, 1958 Frederiksberg C, [pes\[a\]life.ku.dk](mailto:pes[a]life.ku.dk) og [sbc\[a\]life.ku.dk](mailto:sbc[a]life.ku.dk), og Kim Holm Boesen, Sektor for økologi, Plantedirektoratet, Skovbrynet 20, 2800 Kgs. Lyngby, [khh\[a\]pdir.dk](mailto:khh[a]pdir.dk)

Økologisk jordbrug, og herunder økologisk husdyrhold, voksede frem i Danmark i 1980erne som en protest mod det intensive landbrug. Fokus var fra starten på landbrugets påvirkning af miljø og natur, til en vis grad inspireret af den biodynamiske bevægelse. Som stadfæstet i den første danske (og verdens første) økologilov fra 1987, fraskrev man sig brugen af kunstgødning og kemiske midler til bekæmpelse af ukrudt og skadedyr. Ud fra samme tankegang satte man i husdyrholdet begrænsninger på brugen af antibiotika og anden form for medicinering. Den første fælleseuropæiske økologiforordning fra 1991 (RFO 2092/91)¹ omfattede slet ikke husdyrproduktionen.

Derimod var der fra begyndelsen ikke særlig fokus på dyrevelfærd i det økologiske jordbrug. Det kom der først midt i 1990erne. I aktionsplanen for fremme af den økologiske fødevareproduktion i Danmark fra 1995 anbefalede Det Økologiske Jordbrugsråd, at Det Dyreetiske Råd skulle udarbejde en udtalelse vedrørende økologisk husdyrproduktion.

Udtalelsen om økologisk husdyrhold fra Det Dyreetiske Råd kom i november 1995. Heri blev det konkluderet, at der i reglerne for økologisk husdyrhold allerede på væsentlige punkter blev taget hensyn til husdyrenes velfærd. Samtidig blev det dog også bemærket, at de på det tidspunkt eksisterende danske regler langt fra var tilstrækkelige til at garantere et højt velfærdsniveau hos alle berørte dyr. Det blev påpeget, at det var nødvendigt at ændre reglerne på en række områder. Endvidere blev der peget på behovet for gennem kontrol og vejledning at sikre en høj pasningskvalitet i alle økologiske besætninger. Mest kritisk var udtalelsen, når det drejede sig om den økologiske ægproduktion. Det blev konkluderet, at de dyreetiske problemer her var så alvorlige, at det kaldte på en målrettet indsats både på kort og på lang sigt.

På baggrund af udtalelsen fra Det Dyreetiske Råd blev der efterfølgende nedsat en arbejdsgruppe under Plantedirektoratet, der havde til opgave at fremsætte forslag til revision af reglerne for økologisk husdyrproduktion. I de reviderede danske regler for økologisk jordbrugsproduktion, som trådte i kraft i 1998, var der sket en kraftig udvidelse af de produktionsregler, der havde til formål at sikre husdyrenes velfærd. Bilaget, som vedrørte husdyrhold, var vokset fra en enkelt til fire sider – hovedsageligt på grund af nye detailregler, som skulle tjene til at fremme og sikre husdyrenes velfærd.

Blandt de nye regler kan nævnes, at der for malkekvæg blev krav om, at ved opstaldning i bindestald skal dyrene have adgang til daglig motion, at koen skal kunne bevæge sig frit, når hun kælver, og at ko og kalv skal gå sammen i minimum et døgn.

For de æglæggende høner blev der stillet krav om foldskifte på udendørs arealer og om, at udendørs arealet skulle indrettes med læ og skygge. Endvidere fik Plantedirektoratet mulighed for at gribe ind, hvis der ved kontrollen blev konstateret store velfærds-mæssige problemer, fx i form af fjerpilning eller kannibalisme.

---

¹ Rådets forordning (EØF) nr. 2092/91 af 24. juni 1991 om økologisk produktionsmetode for landbrugsprodukter og om angivelse heraf på landbrugsprodukter og levnedsmidler.

På europæisk plan skete der fra midten af 1990'erne en udvikling i det økologiske regelsæt svarende til, hvad der var sket i Danmark. Den reviderede fælleseuropæiske økologilovgivning² fra 1999 omfattede således en række regler rettet mod at fremme dyrevelfærden i det økologiske husdyrhold. I reglerne var der blandt andet krav om strøelse og større stiarealer, samt forbud mod fuldspaltegulve, bindestalde, og enkelttopstaldning af raske dyr. Fokus på dyrevelfærd afspejler sig også i den nye Rådsforordning³, der fra 1. januar 2009 afløser RFO 2092/91. Heri er et af de erklærede mål at fremme høj dyrevelfærd herunder ikke mindst at opfylde krav til sikring af, at dyrene kan udfolde deres artsspecifikke adfærd.

Det er vores klare indtryk, at der i det forløbne årti er sket væsentlige fremskridt, når det gælder om at sikre dyrevelfærden i den økologiske husdyrproduktion. Det er der en række grunde til:

- For det første har de ændrede regler haft en effekt.
- For det andet er der ikke mindst inden for den økologiske ægproduktion blevet gjort en stor indsats for at løfte dyrevelfærden. Blandt andet har man udviklet et økologisk opdræt af hønniker, og man er begyndt at producere ved hjælp af hvide hybrider, som er mere velegnede end de brune hybrider, man tidligere var nødt til at bruge på grund af det fra erhvervet nu frafaldne krav om, at økologiske æg skulle være brune.
- For det tredje har kontrolmyndigheden, Plantedirektoratet, fokuseret på dyrevelfærd og har, bl.a. via velfærdskontrollen hos økologiske æglæggere, i vidt omfang formået at indgå i en konstruktiv dialog med producenterne om dette emne.

Udviklingen af øget dyrevelfærd i det økologiske husdyrhold er i høj grad blevet drevet frem af kritisk opmærksomhed fra offentlighedens side på manglende dyrevelfærd i det konventionelle husdyrhold. Undersøgelser tyder nemlig på, at dyrevelfærd er en nøgleværdi, når det drejer sig om borgernes syn på husdyrproduktion⁴. Da økologisk jordbrug set fra en markedsmæssig synsvinkel er en slags negativt spejlbillede af den intensive husdyrproduktion, er det ikke så mærkeligt, at der i økologisk husdyrproduktion bliver mere fokus på dyrevelfærd, når befolkningen bekymrer sig om dyrevelfærden i den intensive husdyrproduktion.

På trods af de nævnte positive tendenser, er der dog flere grund til at tro, at der fortsat vil være udfordringer forbundet med at sikre dyrevelfærd i det økologiske husdyrhold:

1. Økologisk husdyrproduktion foregår på et frit marked – og her, lige som ved al anden produktion, som foregår på et frit marked, vil det konstante pres for at øge effektiviteten kunne give anledning til etiske dilemmaer
2. Som led i at sikre en stadigt mere effektiv produktion vil økologisk husdyrhold udvikle sig i retning af stadigt større bedrifter, som udefra kan opfattes som værende meget lig den i visse tilfælde meget intensive produktion, som den økologiske produktion oprindeligt er udviklet som en protest imod

---

² Rådets forordning (EØF) nr. 2092/91 af 24. juni 1991 om økologisk produktionsmetode for landbrugsprodukter og om angivelse heraf på landbrugsprodukter og levnedsmidler, som ændret ved Rådets forordning (EØF) nr. 1804/1999 af 19. juli 1999.

³ Rådets forordning (EU) nr. 834/2007 af 28. juni 2007 om økologisk produktion og mærkning af økologiske produkter.

⁴ Jesper Lassen, Else Kloppenborg og Peter Sandøe, *FOLK OG SVIN En interviewundersøgelse om danske borgernes syn på den danske svinesektor og svinekødet*. Projektrapport 2, Center for Bioetik og Risikovurdering, København, 2002.

3. Begrebet dyrevelfærd giver selv anledning til dilemmaer – fx mellem det sunde dyreliv og det vilde dyreliv
4. Økologisk produktion skal tjene til at fremme en række målsætninger foruden dyrevelfærd, herunder at sikre forbrugernes sundhed og sikkerhed, samt at beskytte miljøet, hvilket kan give anledning til dilemmaer
5. Det økologiske værdigrundlag indeholder en helhedsorienteret tankegang, som på en række punkter kan komme i konflikt med den meget individorienterede tankegang, som kendetegner mange diskussioner om dyrevelfærd

Hvad angår det første punkt, så er det vigtigt at holde sig for øje, at foregår økologisk husdyrproduktion på et frit marked (lige som den ikke-økologiske husdyrproduktion) vil der også i den økologiske produktion konstant være et pres for at producere mere effektivt. Det betyder, at man i produktionen kan være nødt til at lade være med at investere i tiltag, der kan tjene til at forbedre dyrevelfærden. Hvis ikke sådanne tiltag er inkluderet i de økologiske regler, og hvis ikke investeringen lønner sig ud fra en ren driftsøkonomisk vurdering, så vil en sådan investering i dyrevelfærd jo stille producenten dårligere end konkurrenterne inden for den økologiske husdyrproduktion. For eksempel ville investering i avlsprogrammer specielt rettet mod den økologiske produktion i flere henseender kunne være en fordel for dyrevelfærden, men det er af den nævnte grund ikke sandsynligt, at sådanne investeringer vil blive foretaget.

Tilsvarende vil der også inden for den økologiske husdyrproduktion være et vedvarende incitament til at skære i udgifterne til produktionen. Og den vigtigste måde at gøre det på er ved at rationalisere arbejdsindsatsen, således at det antal arbejdsminutter eller sekunder, som hver medarbejder bruger per dyr på besætningen år efter år vil falde. Dette er ikke i sig selv et problem, men det kan øge risikoen for, at dyr ikke får den nødvendige opmærksomhed, og at velfærdsproblemer får lov at udvikle sig, inden der bliver grebet ind.

Dette leder over til det andet punkt, nemlig at økologisk husdyrhold i stigende grad kan komme til at ligne den ikke-økologiske produktion. For at effektivisere vil der være en tendens i retning af stadigt større økologiske besætninger. Den strukturudvikling ser man allerede klart inden for den økologiske mælkeproduktion, hvor antallet af køer pr. besætning er stadigt stigende og gennemsnitlig er næsten på niveau med ikke-økologiske malkekvægsbesætninger. For at kunne bevare overblikket vil de økologiske besætninger benytte sig af de samme tekniske hjælpemidler som i den ikke-økologiske malkeproduktion, såsom malkerobotter, automatiske udfodringsanlæg og IT-styring. Samtidig vil man forsimpler arbejdsrutiner. Fx er der eksempler på store økologisk mælkeproducenter, som vælger at sondefodre deres kalve med råmælk for at slippe for bøvlet med at skulle holde øje med, om den enkelte kalv nu også får den råmælk, den skal have hos sin mor.

Med hensyn det tredje punkt, er det velkendt, at der på en række punkter kan opstå dilemmaer mellem at fremme forskellige elementer i det, som omgivelserne opfatter som god dyrevelfærd. God dyrevelfærd indeholder ifølge mange gængse definitioner både frihed fra sygdom og skader og frihed til at udfolde naturlig adfærd. Men i visse situationer er det ikke muligt at sikre velfærden optimalt samtidigt for begge målsætninger. Fokus på hensyn til den naturlige adfærd kan betyde en øget risiko for sygdom og højere dødelighed. Selv om der er sket store fremskridt i de økologiske produktionssystemer, er de stadig på en række områder ikke så gode som de bedste af de mere intensive systemer til forebygge en række problemer, som medfører død og lidelse for de berørte dyr. Således er dødeligheden blandt de æglæggende høner hos

de bedste økologiske ægproducenter stadig højere, end den er hos de bedste konventionelle producenter, bl.a. fordi adgangen til udeareal betyder en større parasitbelastning og risiko for angreb fra rovdyr som ræve og høge. Også pattegrisedødeligheden hos søerne i den økologiske svineproduktion er markant højere, end den er i de bedste konventionelle sohold, dels fordi den manglede fiksering af den farende so øger risikoen for ihjellægning, dels pga. de førnævnte rovdyr. Omvendt har dyrene i de økologiske produktionssystemer typisk bedre muligheder for at udfolde større dele af deres adfærdsmæssige repertoire, fordi de har adgang til udearealer og andre velindrettede faciliteter, fx har søerne mulighed for at bygge rede, når de skal fare, og høns kan hakke efter føde i jorden.

Hvad angår det fjerde punkt, så giver adgangen til udeareal altid en potentiel risiko for infektion med zoonoser og andre smitsomme sygdomme. Det fik som bekendt Fødevarestyrelsen til at kræve overdækning eller indespærring af fjerkræbesætninger under det seneste udbrud af fugleinfluenza. Risikoen for at udegående svin inficeres med salmonella har også været i fokus, men det har dog vist sig, at de fritgående svin generelt opnår immunisering mod salmonella og har faktisk en lavere sygdomsfrekvens end svin fra konventionelle besætninger. Fra svinebranchen har der også været stillet spørgsmålstejn ved om svin kunne få trikiner, når de går ude. Undersøgelser har dog vist, at det ikke er tilfældet.

Endelig kan nævnes brug af tryneringe til økologiske søer. Tryneringen sikrer, at soen ikke roder hele græsdækket op, og derved formindskes nedsivningen af kvælstof til grundvandet. Men ringen forhindrer samtidig soen i at udføre en artsspecifik adfærd – at rode i jorden. Der er dog blandt forskere i dyrevelfærd ikke enighed om, hvor vidt ringen reducerer søernes velfærd, idet undersøgelser tyder på, at de ringede søer til en vis grad kan kompensere for rodeadfærden ved "græsning".

Endelig ligger der i det økologiske værdisæt en helhedsorienteret tankegang, der kan trække i en anden retning end den meget individorienterede tankegang, der traditionelt kendetegner arbejde med dyrevelfærd. Således lyder det første af IFOAMs økologiske principper: *"Økologisk jordbrug bør opretholde og forbedre jordens, planternes, dyrenes, menneskenes og planetens sundhed som en udelelig enhed."* Her er det mere det samlede økosystem end det enkelte dyr, som er i fokus. Ud fra den helhedsorienterede tankegang kan man fx tænkes at være mere afventende med at behandle det enkelte dyr med antibiotika af hensyn til at sikre bedriftens sundhed på lang sigt og mere tilbøjelig til at acceptere at enkelte dyr lider, hvis ellers flokken som helhed er sund og trives, og produktionen foregår på en naturlig måde.

Særligt hvad angår den naturlige produktion har der vist sig at være en konflikt mellem hensynet til at sikre en produktion, der baserer sig på naturlige råvarer, og sikre en optimal ernæring af ikke mindst økologisk slagtefjerkræ. Hensynet til optimal ernæring taler for at tilsætte rene/syntetiske aminosyrer til dyrenes foder, mens hensynet til at fodre med naturlige råvarer taler imod. I den konkrete sag er det naturligheden, der har vundet.

I det videre arbejde med dyreetik i regi af økologisk husdyrproduktion er der altså ikke bare tale om, at der skal foretages afvejninger mellem dyrevelfærd og andre hensyn (fx økonomi, miljø og fødevarer sikkerhed). Der er også tale om, at der er brug for at diskutere forskellige idealer om det gode dyreliv og det gode liv mellem dyr og mennesker.